

Us escric des d'una
presó de Grècia

Aléxandros
Panagulis

Traducció
d'Antoni Piqué i
Eusebi Ayensa

Calligraf
Poesia

Us escric des d'una presó de Grècia
Aléxandros Panagulis

Traducció i notes d'Antoni Piqué i Eusebi Ayensa

Us escric des d'una
presó de Grècia

Aléxandros
Panagulis

Traducció
d'Antoni Piqué i
Eusebi Ayensa

Calligraf

Poesia

**Us escric des d'una
presó de Grècia**
Aléxandros Panagulis

Edicions Cal·lígraf
Figueres, 2022

Primera edició —
setembre de 2022

Publicació
Edicions Cal·lígraf, SL
Monturiol, 2, 1r 1a
17600 Figueres
Tel. (0034) 615 261 764
www.edicionscalligraf.com
info@edicionscalligraf.com

Disseny i maquetació
Plàcid Busquets

Impressió
DC Plus, Serveis Editorials

Correcció
Joan Riba Romeva

ISBN
978-84-125267-4-5

Dipòsit legal
GI 858-2022

© del text
Stathis Panagulis

© de la traducció i les notes
Hereus d'Antoni Piqué
Eusebi Ayensa

© de la introducció
Eusebi Ayensa

© de la il·lustració de coberta
Mercè Riba Romeva

© d'aquesta edició
Edicions Cal·lígraf, SL

*Queda rigorosament prohibida,
sense l'autorització per escrit
dels titulars del copyright,
la reproducció parcial o
total d'aquesta obra per
qualsevol mitjà o procediment,
incloent-hi la reprografia
i el tractament informàtic.
Les infraccions d'aquests
drets es troben sotmeses a les
sancions establertes a les lleis.*

La revisió de les traduccions d'Antoni Piqué i les noves traduccions d'Eusebi Ayensa dels poemes d'Aléxandros Panagulis han estat realitzades gràcies a una ajuda a la Traducció Literària de la Institució de les Lletres Catalanes en la convocatòria de 2020.

Taula

INTRODUCCIÓ	13
US ESCRIC DES D'UNA PRESÓ DE GRÈCIA	31
La meva adreça	36
Viatge	37
Quartetes autuminals	43
Els espectadors	44
La nostra vida	45
I avancem	46
Al meu germà, el tinent Iorgos V. Panagulis	47
Promesa	56
Rega-la	57
Sorpreses	58
Has de viure	59
Camins bruts	60
Comuna la sang	61
Record - Aniversari	62
Juraments	63
Forma de dolor	65
Esclaus i tirans	67

El teu destí	69
4 trístics	70
L'hem trobada	71
Construeixo	72
Les presons	73
Sense títol	74
Escenes de l'infern	75
Escenes - Records	76
2 Trístics	81
Comuns els nostres enemics	82
El per què	83
El sol plora	84
El verm	86
Intenta-ho	88
El camí	89
Dolor	90
Ítaca	91
Recorda	92
Deliri	94
Els engranatges	96
Campanes	97
La biblioteca	98
El pànic	99
Les vides	100
Vindrà un temps	102
Esclat d'ira	103
Els anys	104
Com?	105
L'ombra	106
La pintura	107
Les ordres	109

Dubtes	110
El progrés	111
L'ira dels sacerdots	112
Esforç	114
Després de la fuga	115
Tot és mort	116
A Prometeu	118
Per què?	120
Moments d'ira	121
Al davant, els morts	122
Mira el poble	123
Llum enlloc	124
No has de...	125
La primera víctima	126
No t'entenc	127
Ramats	128
Les espurnes	129
Pentagonistes	130
Per a tu	131

Introducció

*Un dolor company del dolor
és la nostra vida.*

A. PANAGULIS

El 13 d'agost de 1968, un jove militant d'esquerreres, Aléxandros (Alekos) Panagulis, era arrestat per la policia acusat d'atemptar contra Iorgos Papadóoulos, el cap de la Junta Militar que havia ocupat el poder a Grècia per mitjà d'un cop d'estat un any abans. Panagulis, en efecte, havia posat una bomba a la carretera per la qual havia de passar aquell dia el dictador i la seva escorta en una visita programada al poble costaner de Lagonissi, trenta-quatre quilòmetres al sud-est d'Atenes. Per pocs segons, Papadóoulos no va rebre de ple l'impacte de la bomba i va sortir il·lès de l'atemptat. Segons va declarar Panagulis molt més endavant: «Soc incapaç de matar un home. He intentat fer només allò que calia fer: matar un tirà».¹

¹ Kostas MARDÀS, *Aléxandros Panagulis: Assaigs de mort* [en grec]. Atenes: edició de l'autor, 2014, vol. I, p. 106. Aquesta afirmació va ser recollida també per la periodista italiana Oriana Fallaci, companya de Panagulis, en el llibre que li va dedicar, titulat *Un Uomo* (Milà, 1979), traduït al català per Maria Sirera i publicat l'any 2018 a Almàssera per l'editorial valenciana Companyia Austrohongaresa de Vapors.

Els Coronels grecs van activar immediatament la seva sinistra maquinària repressiva. En una cel·la de la temuda ESA, la policia militar de la dictadura, Panagulis fou torturat salvatgement durant mesos per un dels botxins més tristament famosos d'aquell règim feixista, el comandant Theódoros Theofiloianakos. I el mateix vespre del seu arrest va tornar a Atenes a tot córrer des de la ciutat macedònica de Drama, on es trobava, l'administrador en cap de l'ESA, Dimítrios Ioannidis —que uns anys després instigaria el cop d'estat contra l'arquebisbe Makàrios a Xipre—, amb l'objectiu de dirigir personalment els interrogatoris i les tortures, que assoliren uns nivells de crueltat realment esborronadors. En una entrevista que donà al diari *Kathimeriní* un cop caiguda la Junta Militar, Panagulis va resumir d'aquesta manera un dels episodis protagonitzats per aquests dos sinistres personatges, pocs dies després del seu arrest:

Vaig tornar a veure Ioannidis per segona vegada el 28 d'agost, és a dir, quinze dies després [de ser arrestat]. Em trobava a l'hospital militar número 401, on m'havien dut amb el cos ple d'úlceres i en estat de coma, perquè em negava a menjar. Quan vaig tornar en si, vaig veure que m'havien encadenat al llit. Ioannidis s'apropà, juntament amb el cap dels torturadors, Theofiloianakos, i el segon, de seguida, se'm llançà al damunt, cridant: «Parla, parla, o et faré parlar jo. No et pensis que te'n sortiràs perquè ets a l'hospital!». Sense forces per dir res, li vaig escopir a la cara. Theofiloianakos em va respondre amb un terrible cop de puny. La sang em va començar a rajar de la boca i del nas, i aleshores Ioannidis va alçar el braç, portat

per la ira o pel desig d'aturar-lo, i digué: «Sembla que no has entès que hi ha un home entre cent mil que no està disposat a parlar, i aquest és el seu cas». Després es girà cap a mi i, d'una manera serena i tranquil·la, m'etzibà: «T'afusellaré...».

Aquestes paraules il·lustren a la perfecció el calvari pel qual va passar Panagulis en els quatre anys i mig que va estar a la presó, fins que el mes d'agost de 1973 es va poder acollir a l'amnistia generalitzada dels presos polítics que va decretar aquella dictadura agonitzant. Efectivament, el règim de terror que van instaurar a Grècia durant set anys els Coronels va signar la seva acta de defunció pocs mesos després, arran del trist episodi del Politènic —quan el mes de novembre de 1973 una columna de tancs aixafà una revolta d'estudiants a l'Escola Politècnica d'Atenes, amb el resultat d'una vintena llarga de morts—² i, sobretot, arran de la invasió turca del nord de Xipre el 20 de juliol de l'any següent, com a resposta del cop d'estat que Dimítrios Ioannidis havia perpetrat contra el govern legítim de la República xipriota pocs dies abans.

Dos mesos després de l'episodi esdevingut a l'hospital militar que acabo de relatar, Panagulis —juntament amb altres membres de la Resistència Nacional (Εθνική

2 Maria Àngels Anglada va escriure una narració, titulada «També a tu, Cleanòrides», inspirada en el trist episodi del Politènic. Els personatges són inventats, però la història de fons, malauradament, és ben real. Aquesta narració va formar part originalment del llibre *No em dic Laura* (1981). Recomanem al lector la versió inclosa en el primer volum («Narrativa») de les seves *Obres completes*. Barcelona: Edicions 62 / Diputació de Barcelona, 2001, p. 441-473.

Αντίσταση), l'organització antifeixista fundada per ell mateix i que lluitava activament contra la Junta Militar— fou sotmès a un judici-farsa, que va relatar amb tot luxe de detalls l'advocat francès Denis Langlois, que hi va assistir com a observador en nom de l'Associació Internacional per a la Defensa dels Drets Humans.³ El 17 de novembre es va fer pública la sentència: doble pena de mort, que s'havia d'executar en el termini màxim de 24 hores, sempre que el condemnat no demanés clemència, una possibilitat que Panagoulis no contemplà mai. La forta pressió internacional, però, va impedir que es materialitzés la sentència, que quedà ajornada *sine die*, de manera que fou traslladat a la presó de Boiati, al nord d'Atenes. En el poema «Escenes i records», així com en una carta que va aconseguir fer arribar el mes de maig de 1969 a la seva família i, a través d'aquesta, als mitjans de comunicació, relatava amb una fredor escruixidora les tortures a les quals era sotmès gairebé diàriament i que incloïen fuetejades amb cables i filferros, cops continus amb les porres a les plantes dels peus fins a espellar-les, impactes amb barres de ferro que li provocaven contínues fractures, cremades a les mans i als testicles causades per cigaretes enceses, pas per la uretra d'una agulla fina escalfada al foc, intents d'asfíxia fent pressió damunt la boca i el nas amb tovalloles o amb les mans, puntades de peu, cops de puny, arrencament de cabells, empentes i batzegades contra les parets i el terra de la cel·la i privació de la son. Aquesta tortura s'intensificava davant d'allò que els seus botxins consideraven actes d'indisciplina, com les conti-

3 Denis LANGLOIS, *Panagoulis, le sang de la Grèce*. París: Maspero, 1969.

nues vagues de fam, els intents —tots fracassats— de fuga (en protagonitzà un d'especialment sonat el 5 de juny de 1968) o simplement els embats d'ira, que amb prou feines podien dissimular unes llàgrimes que no eren «senyals de desesper» sinó «promesa de lluita», com reconegué ell mateix en el poema «Promesa».

A tots aquests turments, que el pres Panagulis havia de suportar emmanillat i sovint engrillonat, s'hi afegia la pressió psicològica de les contínues proclames a favor de la dictadura que s'emetien des dels altaveus de la presó, les amenaces i fins i tot els simulacres d'afusellament, que aconseguia suportar amb una enteresa que, tants anys després, ens segueix impressionant i que té la seva explicació en una capacitat inimaginable per suportar el dolor, en un gran control de si mateix —no mancat tampoc d'una certa dosi d'humor i d'ironia, com destil·len alguns dels seus poemes—, però també, i sobretot, en la fermesa de les seves conviccions. Com deia al final de la carta més amunt citada, «que la moral universal i el sentiment de Justícia ens protegeixin», convençut, com proclamava en un dels seus poemes, del fet que «vull vèncer, perquè no puc ser vençut».

L'experiència de la resistència a la dictadura, primer, i la defensa de les seves conviccions des d'una cel·la que havien construït específicament per a ell, com si fos una tomba en vida, després, convertiren aquest enginyer de formació en poeta: el primer poema de Panagulis del qual tenim notícia data d'abril de 1967 (el mateix mes del cop d'estat dels Coronels) i la seva producció poètica s'estroneja definitivament amb la caiguda d'aquest règim dictatorial, un dels més sanguinaris que va veure la vella Europa en la

segona meitat del segle xx. A més, les condicions abjectes enmig de les quals escrivia converteixen la seva obra en un testimoni exemplar de resistència humana, que depassa la seva pròpia experiència com a pres polític i que segueix despertant la compassió i l'admiració de tots els demòcrates. Ell mateix ho explica en els seus poemes i en les breus notes que els acompanyen: primer escrivia els versos en trossos minúsculs de paper (normalment papers bruts, que havien fet la funció d'embolcalls) o en paquets de tabac, i quan li van arrabassar fins i tot això, memoritzava els poemes o els reproduïa fent incisions amb una cullera a les parets de la cel·la. En alguns casos, fins i tot, els escrivia amb l'ajuda d'un llumí, emprant, com a tinta, la sang que li regalimava de les ferides, com ens recorda el primer poema del recull, titulat «La meva adreça»:

Un llumí per ploma,
sang vessada a terra per tinta,
l'embenat de gasa oblidat per paper.
Però què escriuré?
La meva adreça solament, tal vegada tindrè temps.
Estranya, també s'ha quallat la tinta.
Us escric des d'una presó
de Grècia.

Pier Paolo Pasolini comença el seu interessantíssim pròleg a la traducció italiana d'aquests poemes recordant allò que, si bé pot semblar obvi, convé no oblidar a l'hora de jutjar l'obra de Panagulis: els seus poemes són poemes de lluita. La seva finalitat no és provocar l'emoció estètica, sinó expressar un i mil cops la confiança en la naturalesa

humana i la convicció en la victòria final de la llibertat damunt de la tirania.⁴ Aclaparat pel dolor o immers en el deliri que li provoquen les contínues pallisses, converteix el sofriment en ira, i d'aquesta en fa un sòlid escut contra el qual s'estavellen els cops i els insults dels torturadors. No esperem, doncs, floritures poètiques en uns poemes escrits amb sang, al caire de la mort. Com recordava un altre gran poeta grec, Iannis Ritsos (1909-1990), que aquells mateixos anys expiava la culpa de pertànyer al Partit Comunista en el camp de concentració de Partheni, a l'illa dodecanesa de Leros, «si els nostres versos, un dia, / us semblen maldestres, recordeu només que han estat escrits / sota el nas dels sentinelles i amb la baioneta apuntant tothora / al nostre flanc. No calen excuses —preneu-los nus, tal com són».⁵

Enmig de l'horror del captiveri i amb una sentència de mort que penjava tothora damunt del seu cap, Panagulis no es mostra mai desesperançat. La confiança en la victòria, fonamentada en la fermesa de les seves conviccions, batega sempre en els seus versos. Fins i tot les ombres que projecten els barrots a les parets i al terra de la cel·la s'afiguren, als seus ulls, «com visions de llibertat,

4 Aléxandros PANAGULIS, *Vi scrivo da un carcere in Grecia. Memorie di un partigiano contro la dittatura dei Colonnelli*. Testo greco a fronte. Milà: Rizzoli Editore, 1974. Segueixo la traducció grega d'aquest text, inclosa a Aléxandros PANAGULIS, *Els poemes* (en grec). Atenes: Papazissis, 4a edició ampliada, 2010, p. 23.

5 Iannis RITSOS, *Repeticions*. Introducció, traducció i notes d'Eusebi Ayensa. Il·lustracions de Jofre Sebastian. Girona: Edicions de la Ela Geminada [Trivium, 9], 2016, p. 170-171.

/ com ordres / per fer un nou esforç i tornar a començar»
(«Les ordres»).

La seva lluita, però, no és personal, ni tan sols diríem que nacional, sinó universal. Des de la seva cel·la, se sent solidari amb tots els pobles que sofreixen, perquè la tirania, allà del món on engrilloni la llibertat, és igualment execrable. Estem davant del mateix plantejament que fa Carles Riba en la novena elegia de Bierville, des del seu exili francès, tot just instaurada a Espanya la dictadura franquista, que tant van admirar els Coronels grecs: «La llibertat conquerida en l'apassionada recerca / del que és ver i el que és just, i amb sobrepreu de dolor, / ens ensenyàreu que on sigui del món que és salvada, se salva / per al llinatge tot dels qui la volen guanyar; / i que si enlloc és vençuda i la seva llum és coberta / per la tempesta o la nit, tota la terra en sofreix». Panagulis participa d'aquesta mateixa visió ecumènica de la lluita, i així ho expressa en el poema «Comuns els nostres enemics»:

Com puc fer costat als bascos?
Als kurds, com mostrar-los afecte?
A Sud-àfrica, a Rhodèsia, com hi correré?
Als negres, com els diré que em sento prop seu?
A Indoxina, com hi arribaré?
El poble de Bengala, com l'abraçaré?
La meva espitllera no puc deixar-la.
Però que sàpiguen que els seus enemics
també nosaltres aquí els combatem.
Comuns els nostres enemics,
els seus i els nostres.

Fins i tot un mes després de ser alliberat, el setembre de 1973, té un record emocionat pel poble xilè, que acabava de veure com el seu president era assassinat i s'instaurava una de les dictadures més sinistres de l'Amèrica Llatina. Així, en un dels darrers poemes del recull, titulat «Pentagonistes», no s'està de qualificar Pinochet i els seus sequaços d'hipòcrites i de bèsties, d'homes, al capdavall, «amb pensaments sòrdids, poc cervell i un esperit malalt».

Si bé les proclames contínues a la resistència i a la lluita que salpebren molts d'aquests poemes podrien acabar convertint-los en mers pamflets, en una mena de fulls volants que el poeta llança entre els barrots de la seva cel·la amb la intenció de conscienciar els seus compatriotes contra aquells dictadors d'opereta, és precisament la tradició literària grega la que dona a les seves consignes una categoria autènticament literària. Ritsos, per exemple, en el recull *Repeticions* (1967-1970), ja s'havia servit de l'antiga mitologia per denunciar la falta de llibertat, el seu desesper i l'isolament físic i moral en què vivia en un camp de concentració d'una illa perduda de l'Egeu. I en un poema realment esplèndid, titulat «La desesperació de Penèlope», es veia a si mateix com un nou Ulisses que es retroba amb la seva fidel Penèlope després de més de vint anys d'absència. El retrobament, però, no és com ens l'explica Homer, ja que la muller, davant dels cossos assassinats dels pretendents, es pregunta si ha valgut la pena esperar durant vint anys el retorn d'un «miserable», d'un «barbablanc sangonós» com aquell:

No era pas que no el reconegués a la llum de la llar, no
[eren pas
els parracs de mendicant ni la disfressa, no. Els senyals eren
[clars:
la cicatriu al genoll, la vigoria, la malícia a l'ull. Aterrada,
recolzant-se a la paret, buscava una excusa,
encara el termini d'una mica de temps, per no respondre,
per no trair-se. ¿Per ell, doncs, havia malgastat vint anys,
vint anys d'espera i de somnis, per un miserable com aquell,
per un barbablanc sangonós? Sense veu, es deixà caure
[damunt d'una cadira,
mirant lentament els pretendents assassinats per terra, com
[si mirés
morts els seus propis desigs. I, «Benvingut», li digué,
sentint estranya, llunyana, la seva veu. Al racó, el seu teler
omplia el sostre d'ombres com barrots; i tots els ocells que
[havia teixit
amb fils vermells, lluents damunt de verds fullatges, de sobte,
aquella nit del retorn, es tornaren de color de cendra, negres,
volant al ras en el cel pla de la seva darrera espera.⁶

Panagulis participa d'aquesta mateixa desmitificació heroica i, com Ritsos (entre altres poetes grecs), no ens presenta Ítaca com el destí anhelat, sinó com l'illa que posa fi sobtadament a la vida apassionant del seu rei i l'aboca a l'anonimat.⁷ En el poema «Ítaca», Panagulis-

6 *Ibid.*, p. 110-111.

7 M'he ocupat d'aquestes noves versions d'Ítaca en els poetes neogrecs a l'article «Ítaca en la literatura grega moderna», *Revista de Girona*, núm. 171 (juliol-agost de 1995), p. 109-111.

Ulisses es plany d'haver arribat tan aviat a aquesta illa, ell, que, en el seu accidentat retorn, ha tocat amb les puntes dels dits la immortalitat i ha entrat per la porta gran en la història de la literatura universal:

Ulisses, quan arribares a Ítaca,
 quin infortuni, vas pensar.
 Si tenies una altra vida davant teu,
 per què arribar tan aviat?

Sense objectius et vas quedar,
 i, gran com eres, t'empetitires.
 «Si més llunyana fos Ítaca»,
 crec que mormolares,
 i que no volies
 cercar una nova Ítaca,
 perquè temies
 que també massa aviat hi arribaries.

Sense abandonar el món fascinant de la mitologia, en els versos de Panagulis veiem desfilant personatges terribles com les Erínies o Nèmesis, personificacions de la venjança pels antics grecs, o Sísif, condemnat eternament pels déus a empènyer una pedra enorme pendent amunt per un vessant costerut, la qual, abans d'arribar al cim de la muntanya, sempre rodola novament cap avall, de manera que aquest infortunat heroi ha de tornar a començar de nou des del principi. Amb qui s'identifica més el poeta, però, és amb el tità Prometeu, que, en un acte de llibertat suprema,

va gosar enfrontar-se als déus per ajudar els homes. Com és sabut, Zeus castigà la seva indisciplina de retornar el foc als mortals lligant-lo a una roca del Caucas, on cada nit se li regenerava el fetge que l'endemà, al matí, una àliga li arrencava de viu en viu enmig de terribles dolors. En el poema «A Prometeu», Panagulis reconeix que l'autèntic vencedor d'aquella contesa no fou Zeus sinó Prometeu, els crits de dolor del qual omplen de paüra els déus i el converteixen en el pioner de la lluita dels homes per la llibertat:

Gegant portador del foc, que acceptares
suportar terribles dolors
i que et trobares encadenat perquè volies
que l'esperit restés lliure per sempre,
sàpigues que vas vèncer.

Les paraules terribles que proferies
quan les àligues t'arrencaven les entranyes
se senten encara.
I la teva veu de tro, gegant,
provoca temor al pit dels déus.

[...]

I sí, Prometeu, veus encara molta foscor,
crits de dolor, i sents grinyolar les cadenes,
però això no palesa la victòria dels tirans.
Són senyals senzills que vas començar la lluita
i que aquesta encara continua.

Fins i tot la religió no és absent d'aquests poemes, i aquesta és una qüestió que exigeix una explicació. En el món orto-

dox (i a Grècia de manera molt particular), la religió ha tingut un paper nacional en molts moments de la història. Especialment en períodes d'ocupació estrangera, com el llarg domini turc, l'ortodòxia es convertí en protectora i garant de la llengua i la cultura gregues. I aquesta és la raó principal que explica que poetes d'esquerres com Ritsos o Panagulis, lluny de renunciar a aquesta tradició, s'hi inspirin pregonament, això sí, posant les velles històries bíbliques de resistència i sofriment al servei de principis com la llibertat nacional, l'oposició a tot tipus de tirania i fins i tot la lluita de classes. Iannis Ritsos és novament el cas més paradigmàtic. Així, l'any 1936, va escriure el gran poema *Epitafi* en veure a la primera pàgina del diari comunista *Rizospastis* la fotografia d'una mare agenollada al mig del carrer amb el seu fill en braços, assassinat a trets per la policia en el curs d'una manifestació de treballadors del tabac que paralitzà Tessalònica. El rerefons del poema és l'*Himne epitafi*, que es canta en totes les esglésies de Grècia el vespre de Divendres Sant, en record del plany de la Mare de Déu davant del cos del seu fill mort. No deixa de ser simptomàtic que aquell mateix any el general Metaxàs, en arribar al poder per mitjà també d'un cop d'estat, cremés públicament aquest llibre de Ritsos al costat d'altres considerats subversius, com els de Marx, Gorki o Anatol Frank. I trenta anys més tard, amb la instauració del règim de terror dels Coronels, aquest gran poeta torna a pouar en la tradició ortodoxa imatges i motius que, des del camp de concentració en el qual està confinat, li permetin expressar el seu rebuig al feixisme i la seva esperança en el triomf final de la llibertat i la justícia. Una de les *Divuit cançons de la pàtria amarga* —que Ritsos

feu arribar d'amagat a Mikis Theodorakis a París perquè hi posés música, com va fer també amb tres poemes de Panagulis—⁸ és molt il·lustrativa en aquest sentit, amb la imatge dels ocells (símbols de la llibertat per excel·lència) i els capitans de la resistència armada contra els feixistes celebrant una missa mentre una àliga, des del cel, els llegeix l'Evangelí:

Sota els àlbers, en colla, ocells i capitans
han començat la litúrgia amb el retorn del nou Maig.

Les fulles brillen com ciris a l'era de la pàtria
i una àliga des del cel els llegeix l'Evangelí.⁹

Panagulis no és una excepció i en els seus poemes apel·la sovint a la Resurrecció (naturalment no de la carn sinó de la nació grega) que ha de vèncer la mort i les tenebres que escampen arreu els Coronels, o veu Iorgos Panagulis, germà de sang i de lluita, com un nou sant Simó, el camperol que, segons els Evangelis, ajudà Jesús a carregar la creu en la seva pujada a la muntanya del Gòlgota:

Però tu eres honest
i escollires, tot sol,
escalar el Gòlgota.

8 Els títols d'aquests poemes són: «Inici de la lluita - Els primers combats», «A Nikiforos Mandilaràs» i «A Grècia».

9 Eusebi AYENSA, *De l'acrita al patriota*: Les Divuit cançons de la pàtria amarga, *de Iannis Ritsos*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2003, p. 78-79.

A qui, doncs,
al capdavall,
hi vas trobar?
[...]
Aquell que adorares
durant un temps
creient-lo Déu?
Aquell que després,
un cop fet home,
vas admirar?
Aquell que volgué,
en altre temps,
canviar aquest món?
El qui sofrí
perquè es negà
a acceptar l'odi?
El que traïren
aquells que estimà
i el van penjar
en una creu?
Aquell a qui,
com un nou Simó,
vas córrer a ajudar?

Panagulis pagà un preu molt alt per mantenir-se fidel a les seves conviccions, ja que a les terribles tortures que sofrí s'hi sumà l'assassinat més que segur del seu germà Iorgos, que, després d'una fugida que el portà a Turquia, Síria i Israel, va desaparèixer del vaixell que el duia, pres, des de Haifa fins al Pireu, a les envistes ja del port atenès.

I ell mateix va morir en un accident de cotxe l'1 de maig de 1976, amb només trenta-sis anys. Pocs dies abans havia declarat que faria públics diversos informes secrets de la Policia militar de la Junta dels Coronels que estaven en possessió seva i que demostraven la col·laboració de diversos polítics grecs amb aquell règim de terror (entre ells, Evànguelos Avérof, ministre de defensa en el govern de Konstandinos Karamanlís [1974-1980]). La sospita que la seva mort no va ser fortuïta no ha deixat d'acompanyar la seva figura fins als nostres dies i ha ajudat a convertir-lo en un autèntic mite per a les generacions joves a Grècia i arreu del món, que el veuen com un símbol de llibertat i de democràcia, com un tenaç defensor dels drets humans, de la dignitat dels pobles i de les llibertats personals i col·lectives.¹⁰

La nostra edició

La traducció d'aquests poemes ha estat feta conjuntament per Antoni Piqué i Angordans i per qui signa aquesta introducció (en una proporció pròxima al cinquanta per cent), per bé que no pas de manera sincrònica sinó, malauradament, diacrònica. Piqué, conegut ja per les seves esplèndides traduccions dels sofistes grecs i de Diògenes

10 Kostas Mardàs dedicà un capítol de la seva exhaustiva biografia de Panagulis a analitzar amb detall les circumstàncies que envoltaren la mort d'Aléxandros i que no semblen alienes a la campanya de denúncia contra molts polítics grecs que aquest encapçalà des de les pàgines del diari *Ta Nea*. Les amenaces de mort que va rebre els dies immediatament anteriors al seu accident no semblen tampoc casuals (*Aléxandros Panagulis: Assaigs de mort*, vol. II, p. 483-542).

Laerci al castellà i al català, que tants anys després de la seva mort encara són de bon llegir,¹¹ al final de la seva vida es va sentir captivat per aquests poemes despullats de Panagulis i començà a traslladar-los al català. La seva versió de trenta-tres dels seixanta-sis poemes de l'original, però, va quedar inacabada, i una bona colla de poemes presentaven propostes de traducció encara vacil·lants. Joan Requesens i Piquer em va proposar d'acabar la feina, confiant-me el trist honor de revisar les traduccions provisionals del seu cosí i de reprendre la feina de traducció allí on ell l'havia deixada.

En la meva revisió d'aquelles versions he estat molt conservador, esmenant simplement alguns errors (mínims) que hi he detectat i escollint, entre les diverses versions que figuraven d'algunes paraules o de versos sencers, la que m'ha semblat més ajustada a l'original grec.

Cal dir finalment que molts poemes no presenten ni tan sols puntuació, cosa perfectament comprensible si tenim en compte les circumstàncies tan dures en què van ser escrits (així, de fet, apareixen encara en la quarta edició, ampliada, que l'editorial atenesa Papazissis va publicar l'any 2010 i que és la que he seguit). Per fer-los

11 Les referències bibliogràfiques d'aquestes traduccions d'Antoni Piqué (Mura [Bages], 1932 - Barcelona, 1989), que acabà la seva carrera acadèmica com a professor d'història de la filosofia i d'antropologia a la Universitat de Barcelona, són les següents: DIÒGENES LAERCIO, *Vida de Epicuro. Libro X de las Vidas de los filósofos*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1981; *Sofistas: testimonios y fragmentos*. Barcelona: Bruguera, 1985; *Els Sofistes. Fragments i testimonis*. Barcelona: Editorial Laia [Textos filosòfics, 48], 1988, i DIÒGENES LAERCI, *Vides dels filòsofs*. Barcelona: Editorial Laia [Textos filosòfics, 50, dos volums], 1988.

més comprensibles, però, per al públic català, he optat per puntuar-los mínimament i per anotar, al peu, els personatges i els éssers mitològics que he cregut que podien ser desconeguts per al gran públic. Aquesta és l'única llibertat que m'he permès a l'hora de traduir aquests poemes, que tants anys després de la seva primera redacció amb sang en una presó de Grècia ens segueixen emocionant. No debades, cal reconèixer que, malauradament, no han perdut ni un bri d'actualitat, ara que proliferen novament arreu d'Europa els partits d'extrema dreta i de perfil netament feixista, i que les cel·les de les presons del nostre país s'han tornat a omplir amb presos polítics que serveixen els mateixos ideals de llibertat pels quals va viure i va morir Aléxandros Panagulis.

EUSEBI AYENSA

L'Escala-Empúries / Atenes, primavera de 2022

Us escric des d'una
presó de Grècia

*A Athinà Panaguli
i a totes les mares
que pateixen i lluiten*

Endavant una altra vegada,
per a un nou inici,
des d'un mateix camí,
per a un mateix objectiu.¹²

¹² Aquesta quarteta va ser escrita immediatament després del meu alliberament el mes d'agost de 1973 a la meva casa de Glifada.

La meva adreça

Poema escrit en una cel·la d'aïllament, el dissabte 5 de juny de 1971, després d'una pallissa.

Un llumí per ploma,
sang vessada a terra per tinta,
l'embenat de gasa oblidat per paper.
Però què escriuré?
La meva adreça solament, tal vegada tindrè temps.
Estranya, també s'ha quallat la tinta.
Us escric des d'una presó
de Grècia.

Viatge

Poema escrit el mes de desembre de 1971 en una cel·la d'aïllament de la presó militar de Boiati.

A la meua amiga Oriana Fallaci

Viatge per aigües desconegudes amb un vaixell
semblant a milions de vaixells com ell que naveguen
per oceans i mars
seguint rutes conegudes.
I d'altres encara
(molts, moltíssims també aquests)
que es refugien en ports arrecerats.

Durant anys vaig carregar aquest vaixell
amb tot el que em donaven
i que rebia amb una joia inefable.
A més
(com si fos avui ho recordo),
el pintaren amb colors vius,
i jo vetllava
perquè no l'esguerrés cap taca.
El volia bell per al viatge
i després d'esperar temps —molt de temps—
arribà finalment el moment de salpar,
i vaig salpar...

(Vaixell jo i capità,
i, per trobar tripulació,
trosseja'm,
vetllant només que el meu cos no es dessagni).

Quan em vaig trobar a mar obert,
onades immenses m'atraparen
i em turmentaren per revelar-me
amargues veritats que ignorava
i que havia d'aprendre.
Amb l'abraçada de l'oceà, la solitud
—enmig de fragors estranys i enfurits—
al meu pensament esdevingué guia
i em mostrà noves senderes.

Amb el pas del temps,
vaig començar a traçar la meva ruta,
però no pas com m'havien dit quan era a port
(en això, la nau em semblà també estranya).
I, el viatge, altrament el veig ara,
sense pensar en ports ni en comerciants.
La càrrega em semblava del tot inútil,
però vaig continuar el viatge,
coneixent ja el valor de la nau,
coneixent ja el valor de la càrrega...

I continuo encara el viatge,
per més que grinyolin sense parar les juntures,
amb l'esperança que el vaixell resisteixi encara,
tot i que el casc està podrit des de fa temps
(des de fa segles, hauria de dir),